

החברה הערבית בישראל לקראת חודש רמדאן בצל הקורונה

אפרים לביא, ח'דר סואעד, מייסלון דלאשה, מורן דיטש ומאיר אלרן

לאחרונה נרשמה עליה ניכרת בשיעור התחלואה בקורונה בישובים ערביים בישראל. זאת, למרות שגברה המודעות לאתגרי המגפה ועמה ההיענות להנחיות משרד הבריאות בעקבות הרחבת ההפצה של המידע בשפה הערבית. חודש רמדאן המתקרב, שבו נהוגה מסורתית התקהלות ניכרת, מחייב ערנות והיערכות מיוחדת בהסברה, באכיפה, בשירותי בריאות דחופה ובסיוע לאזרחים. ברמה העקרונית, המעורבות החיובית של הציבור הערבי בהתמודדות עם מגפת הקורונה מדגישה את הצורך בשינוי בסיסי של הגישה כלפי ציבור זה, הזכאי לגישה שוויונית ובמסגרת זו גם לשירותים חברתיים ובריאותיים, בקרב רבים מהציבור היהודי וגם של הממשלה.

לאחרונה ניכרת עלייה בתחלואה בקורונה בקרב הציבור הערבי בישראל. בין היתר, נרשמה עלייה בולטת בדיר אל-אסד (18 חולים ל-10,000 תושבים), ג'סר אל-זרקא (24), דבוריה (24), פקיעין (13), אום אל-פחם ודיר חנא (9). נתונים אלה מוסברים גם על רקע העלייה בהיקף הבדיקות, שעדיין נותר מצומצם בישובים הערביים ובמיוחד במזרח ירושלים, ביחס לשיעור הבדיקות בחברה היהודית. נתונים אלה אמורים לשמש נורית אזהרה ומחייבים צעדי בידוד קהילתי, כפי שאכן נעשה בחלק המקרים לקראת חודש רמדאן.

המגפה חשפה רמת מוכנות נמוכה ברשויות המקומיות הערביות להתמודדות עם המשבר. נצרת היא היישוב הערבי היחיד עם בתי חולים, ובאחד מהם (ביה"ח האנגלי) נפתחה מחלקת קורונה ראשונה. השהות הממושכת של משפחות בבתיהן, המלווה לעתים בפגיעה כלכלית, גורמת למצבי לחץ המגבירים את תופעת האלימות במשפחה, בעיקר כלפי נשים וילדים. ואכן, במהלך חודש מארס 2020 חלה עלייה ניכרת במספר הפניות למוקד המידע והסיוע של משרד הרווחה בנושא אלימות כלפי ילדים ונוער.

ועם זאת, הציבור הערבי מצויד, ככלל, להנחיות משרד הבריאות, לאחר שהורחבה ההסברה בשפה הערבית. מנהיגי ופעילי החברה האזרחית, אנשי דת וצוותים רפואיים נרתמו לקריאה לתושבים לקיים את ההוראות ולהימנע מתפילה משותפת, מאירועים רבי משתתפים, ומפגישות עסקים לא חיוניים. כך נאכפת ביעילות ובגיבוי האימאמים ההחלטה של מועצת ההלכה המוסלמית הארצית שלא לקיים את תפילות יום השישי במסגדים, וכובדה החלטת ועדת המעקב העליונה לא לקיים את האירועים ההמוניים לציון יום האדמה השנתי (ב-30 במארס).

ראשי הרשויות המקומיות והמנהיגות הארצית של הציבור הערבי קיבלו החלטה להתייחס לשמירה על בריאות הציבור כאינטרס עליון. ועדת המעקב העליונה הקימה ועדת חירום ארצית לתיאום הפעילות בישובים הערביים. התנועה האסלאמית הדרומית הקימה ועדת חירום ארצית ומרכזי חירום לפניות הציבור. אלה פועלים להנגשת מידע בערבית ברשתות החברתיות, וחלקם פתח מרכזי ייעוץ לבעלי עסקים קטנים, החל במתן סיוע פסיכולוגי, משפטי ורפואי וכן באספקת מזון למשפחות נזקקות.

בעקבות פעילות נמרצת של מנהיגים ואנשי מקצוע ערביים, שהזהירו מפני היעדר נתוני אמת לגבי היקף התחלואה בישובים הערביים, הוחל בהדרגה להפעיל עמדות בדיקה ניידות לגילוי הקורונה, מתקיימת הסברה לעידוד ההיבדקות ויותר אזרחים ערבים שחלו בקורונה מועברים למלונות. בתגובה לעתירת מרכז עדאלה לזכויות המיעוט הערבי פסק בית המשפט העליון כי מדיניות הקצאת המשאבים לצורך קיום הבדיקות איננה ברורה, וכי על המדינה לשקול הקמת מתחמי בדיקה נוספים לאוכלוסייה הערבית. ועד ראשי הרשויות הערביות הפנה דרישה לשר הבריאות לשלב נציג ערבי בתהליכי קבלת ההחלטות אשר להתמודדות עם המגפה. תיאום הפעולות ההדוק המתקיים בין פיקוד העורף, מד"א ומשטרת ישראל, לבין ראשי הרשויות המקומיות הערביות, חלוקת מזון על-ידי צה"ל ביישובים ערביים כסיוע ההומניטרי, וכן הפעלת פורטל החירום הלאומי בשפה הערבית – התקבלו ככלל בברכה על-ידי הציבור הערבי.

תוך כך, סקרי דעת קהל שנערכו בחברה הערבית בחודש החולף חושפים את הפערים הקיימים בין הציבור היהודי לערבי בצל מגפת הקורונה.

- סקר המכון הישראלי לדמוקרטיה (30 במאס) העלה כי הציבור הערבי לא היה מרוצה מתפקוד הממשלה בהתמודדות עם המשבר (42 אחוזי תמיכה), והביע חשש לעתידו הכלכלי יותר מהציבור היהודי (79 אחוזים לעומת 71 אחוזים) בשל החשש מחוסר יציבות תעסוקתית. על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רק ל-43 אחוזים מהנשאלים בציבור הערבי יש נגישות אינטרנטית במחשב הביתי (לעומת 77 אחוזים מהאזרחים היהודים). מבדיקת "עמותת סיכוי" נמצא כי ללומדים בעברית מוצעים באתר משרד החינוך פי שניים מקצועות מאשר לדוברי ערבית.

- על פי סקר פאנט, הציבור הערבי מקבל בהבנה רבה את הנחיות משרד הבריאות (82 אחוזים לא חושבים שההנחיות מוגזמות). בבדיקת שיעורי הסולידריות החברתית הציון הממוצע בקרב היהודים היה מעט גבוה יותר - 6.86 מאשר בקרב הערבים - 5.67.

חודש רמדאן המתקרב (24 באפריל – 23 במאי) מציב אתגר מיוחד בהקשר זה. החודש מתאפיין בימי שגרה בתנועה ערה במרחב הציבורי, בתפילות המוניות במסגדים מדי לילה (תפילות "תראוויח"), בביקורים משפחתיים וארוחות הפסקת צום יומיות ("אֶפְטָאר") בהשתתפות רבים. המועצה האסלאמית לפסקי הלכה פרסמה לקראת רמדאן פסק הלכה ("פתווה") הקורא לתושבים להקפיד על הישארות בבתים כל החודש. גם מנהיגים ומוסדות בעולם הערבי (מוסד אל-אזהר במצרים, משרד הדתות הירדני, והמופתי של הרשות הפלסטינית) פסקו שאין לקיים השנה תפילות "תראוויח" במסגדים. אולם, בכל אלה אין כדי להבטיח הימנעות גורפת מהתקהלויות בחג.

יודגש כי הציבור הערבי נוטל חלק פעיל וחשוב במאבק בנגיף. על פי [נתונים רשמיים](#), 17 אחוזים מהרופאים בישראל הם מהחברה הערבית, כמו גם 24 אחוזים מהאחיות והרוקחים וכ-21 אחוזים מאנשי מקצועות הבריאות והסיעוד האחרים. ניכרים גם גילויי סולידריות של הציבור הערבי עם החברה היהודית. ראשי רשויות מקומיות וחברי כנסת ערביים עמדו על הצורך להפיל את החומות שמפרידות בין היהודים לערבים. חלקם הציע להגיש סיוע לתושבי בני ברק ואף להעמיד את מוקד החירום שהקימה התנועה האסלאמית בכפר קאסם (שבו 150 רופאים, עורכי דין ורואי חשבון) לטפל בפניות הציבור החרדי.

מציאות זו ממחישה כי שיתוף פעולה בין כל האוכלוסיות במדינה ומימוש שוויוני של הזכות לבריאות היא הדרך להתגבר על המגיפה. המשבר מהווה הזדמנות לראות את המשותף בין הרוב היהודי למיעוט הערבי ולבחון מחדש את המדיניות והיחס כלפי הערבים. אפליה נמשכת בשירותי רפואה, רווחה וחינוך, כפי שאף הוכר על ידי הממשלה בפתיח לתכנית החומש למגזר הערבי, עלולה להוביל לקיטוב, תחושת קיפוח וחוסר אמון כלפי המדינה; קריסה כלכלית במגזר הערבי עלולה להוביל להרחבת הפערים, להאטת תהליכי ההשתלבות של הציבור הערבי בשוק העבודה ולאלימות גוברת בקרב.

לפיכך מומלץ:

- לקיים שיתוף פעולה הדוק בין משרדי הממשלה לבין ועד ראשי הרשויות המקומיות וההנהגות הערביות בתחום ההסברה הממוקדת לציבור הערבי לעידוד הציות להוראות משרד הבריאות. ראוי לדייק את ההסברה בערבית, במפולח לפי הקבוצות השונות בחברה הערבית, תוך הסתייעות באנשי בריאות, מנהיגים ערביים וארגוני חברה אזרחית.
- להימנע מהצבת חיילים - וודאי נושאי נשק – לשם אכיפת ההסגר ביישובים ערביים ועליהם. אם לא יהיה מנוס מכך, יהיה נכון להציבם במדי משטרה או בלבוש אזרחי. פיקוד העורף צריך לסייע באספקת מזון ומוצרים חיוניים לאזרחים הערביים בהסגר.
- גם בתרחיש של חזרה הדרגתית לשגרה יש לוודא התייחסות פומבית ומעשית זהה לקבוצות האוכלוסייה בישובים יהודיים וערביים, כולל בתחומי הסיוע הכלכלי.
- ברמה העקרונית, נכון להשתמש במשבר הקורונה כהזדמנות לשילוב זרועות עם הציבור הערבי על בסיס של שוויון וכבוד הדדי. חשוב להבליט את חלקה של החברה הערבית במאבק במגפה ואת הסולידריות שגילתה עם החברה היהודית, ולקדם מדיניות שתגשר על הפערים התשתיתיים והכלכליים הקיימים בין הקהילות. משימה ממוקדת נדרשת בעת הנוכחית היא צמצום הפערים בשירותים הרפואיים ובשירותי הרווחה והחינוך.